

Groepsverslaggeving bij non-profit organisaties

F.M. Galesloot en J. Waardenburg

1 Inleiding

Non-profit organisaties kennen voor het merendeel de vereniging of stichting als rechtsvorm. Deze rechtsvormen vallen niet onder de voorschriften inzake het opmaken en publiceren van jaarrekeningen zoals omschreven is in Burgerlijk Wetboek Boek 2 titel 9. Wel is de verslaggeving van deze organisaties soms aan regels van de subsidieverstrekker of toezichthouder onderworpen. De externe verslaggeving door non-profits geniet een steeds bredere belangstelling. Bij gebrek aan een algemene norm waaraan de verslaggeving dient te voldoen, wordt er met meer dan een schuin oog gekeken naar de bepalingen van titel 9 van Boek 2. De bepalingen met betrekking tot de 'groepsverslaggeving' die eveneens in titel 9 (als afdeling 13) zijn ondergebracht, worden echter zelden op non-profit organisaties toegepast, ook niet als daar wel degelijk aanleiding toe bestaat. Dat is geen goede zaak, want ook onder non-profit organisaties komt groepsvorming veelvuldig voor. Vaak worden door deze organisaties afzonderlijke rechtspersonen in het leven geroepen om ook andere dan de met de toezichthouder of subsidieverstrekker overeengekomen activiteiten te kunnen verrichten of om vermogens aan het zicht te onttrekken dan wel het (verrekenbare) exploitatietekort te beïnvloeden. Het begrip groepsverslaggeving is bij de non-profits en bij de opstellers en controleurs van hun jaarstukken echter nog grotendeels een onbekendheid. De verslaggeving van de non-profit beperkt zich veelal tot de enkelvoudige verslaggeving van de rechtspersoon. Dat geldt ook in gevallen waarin duidelijk van een groep sprake is.

Dit artikel wil nadrukkelijk de aandacht vestigen

op omstandigheden waaronder ook bij non-profit organisaties groepsverslaggeving leidt tot een beter inzicht in de financiële positie en het functioneren van de groep.

Tevens wordt door groepsverslaggeving meer inzicht verkregen in nevenactiviteiten en in de algehele vermogenspositie en de behaalde exploitatieresultaten. De kwaliteit van de verslaggeving van non-profits zou erdoor toenemen. Daar waar het gaat om de besteding van gemeenschapsgelden is dit zeker van groot belang.

In het hiernavolgende wordt allereerst ingegaan op de wenselijkheid van algemene verslaggevingseisen voor non-profits, gelet op de informatiebehoeften die er bestaan. Vervolgens komt de verwerking van de 7e EEG-Richtlijn in de Nederlandse wetgeving aan bod, waarna bezien wordt op welke manieren bij non-profits zeggenschap kan worden gerealiseerd. Na een korte schets van literatuur en voorschriften in Nederland wordt ingegaan op een tweetal buitenlandse studies, waarin criteria voor groepsverslaggeving zijn ontwikkeld. Tenslotte wordt aangegeven welke rol registeraccountants als controleurs van de verslaggeving zouden kunnen spelen. Het artikel eindigt met het doen van een aantal aanbevelingen voor de verslaggevingspraktijk en de coördinerende werkzaamheden van een soortgelijk orgaan als de Raad voor de Jaarverslaggeving.

F. M. Galesloot, registeraccountant, studeerde geschiedenis en economie aan de Universiteit van Amsterdam. Doctoraalexamen in 1980 respectievelijk 1988. Accountantsexamen 1990. Sedert 1986 verbonden aan de Accountantsdienst van de Ziekenfondsraad. Docent accountsopleiding Universiteit van Amsterdam.

J. Waardenburg, registeraccountant, is lid van de maatschap Coopers & Lybrand Dijker Van Dien. Universitair hoofddocent bij de Accountantsopleiding van de Vrije Universiteit, Amsterdam.

2 Verslaggevingseisen voor non-profit organisaties

In Nederland hebben de wettelijke verslaggevingsvereisten betrekking op de NV, de BV, de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij. Voor organisaties die een andere rechtsvorm kennen, geldt alleen de basisbepaling van artikel 14 BW 2, die het bestuur verplicht om jaarlijks een balans en een staat van baten en lasten op te maken. Deze beperking heeft tot gevolg gehad dat de verslaggeving van dergelijke organisaties lange tijd in de schaduw heeft gestaan. Ook de implementatie van de 4e EEG-Richtlijn (1983), waarbij de jaarrekening en het jaarverslag (vroeger: bestuursverslag) aan verdere regulering en standaardisering werden onderworpen, heeft hierin geen wijziging gebracht. Omgekeerd bestond er vanuit de maatschappelijke sectoren weinig aandrang om de verslaggeving van dergelijke niet op winst gerichte organisaties te standaardiseren en aan de openbaarheid prijs te geven.

Gaandeweg is hierin verandering gekomen. We zagen in het afgelopen decennium een toegenomen aandacht voor het functioneren van niet op winst gerichte organisaties en in het kielzog daarvan voor de verslaggeving daarover. Naast de vertrouwde functie, het afleggen van verantwoording omtrent het gevoerde beheer, zou deze verslaggeving vooral inzicht moeten bieden in de doelmatigheid van het gevoerde beheer. Hier ligt een parallel met de ondernemingsverslaggeving waarbij eveneens het inzichtvereiste omtrent de uitkomsten van het functioneren centraal staat. Dit blijkt uit de in artikel 362, lid 1 BW 2 vastgelegde doelbepaling, die alle andere bepalingen overheerst. De wet staat hier eveneens de algemene gebruiker voor ogen. Deze heeft dit inzicht nodig om zich een verantwoord oordeel te vormen omtrent zijn participatie in de onderneming.

Informatiebehoeften van gebruikers van verslaggeving van non-profits

Uit de toegenomen belangstelling valt af te leiden dat de verslaggeving van non-profit organisaties tegemoet dient te kunnen komen aan de informatiebehoeften van verschillende gebruikers. Deze

gebruikers hebben, hoe verschillend hun informatiebehoeften ook mogen zijn, met elkaar gemeen dat zij, in tegenstelling tot specifieke gebruikers zoals toezichthouders en subsidieverstrekkers, niet in staat zijn de door hen verlangde informatie af te dwingen. De door non-profits te verschaffen 'general purpose information' zal in de behoeften van al deze verschillende gebruikers dienen te voorzien.

Als uitgangspunt van de verslaggeving zal daarbij kunnen gelden dat de algemene gebruiker zich een verantwoord oordeel over de besteding van (gemeenschaps-)middelen en over de financiële positie van de non-profit wenst te vormen. Het gaat kortom om de doelmatigheid (in de tweeledige betekenis van effectiviteit en efficiency) van het gevoerde beheer en de continuïteit. De gebruiker zal willen weten uit welke bronnen het werkzame vermogen afkomstig is, hoe dit vermogen wordt aangewend en welke de kosten per activiteit of programma zijn geweest. Naast een balans en een staat van baten en lasten met toelichting zal ook een mutatie-overzicht van vermogensbestanddelen verschaft dienen te worden. Teneinde de aansluiting met de financieringsstromen inzichtelijk te maken, kan ook een staat van herkomst en besteding van middelen gewenst zijn.

De informatiebehoefte concentreert zich dus op het beoordelen van de doelmatigheid van het gevoerde beheer en van de continuïteitsverwachting. Om dat inzicht te verwerven zal het de gebruiker onverschillig zijn of de activiteiten die de non-profit organisatie onderneemt in verschillende rechtspersonen zijn ondergebracht. Integendeel, van de verslaggeving mag worden verwacht dat deze alle activiteiten en de bekostiging daarvan in samenhang laat zien.

3 De verslaggevingseenheid bij non-profit organisaties in Nederland en het buitenland

3.1 Nederland

De implementatie van de 7e EEG-Richtlijn

De keuze van de verslaggevingseenheid, de 'reporting entity' is naast de keuze van de grond-

slagen van waardering en resultaatbepaling zeer fundamenteel van aard.

Voor wat betreft de externe verslaggeving in het algemeen, is sedert de publikatie van de concept-7e EEG-Richtlijn over de geconsolideerde verslaggeving het nodige te doen geweest over de kwestie van de juridische versus de economische eenheid als object van verslaggeving.

De 7e EEG-Richtlijn gaat uit van de verplichting om informatie te verstrekken over het geheel van de in een groep verbonden ondernemingen. In Nederland kreeg dit, overigens al voordat de 7e EEG-Richtlijn daartoe verplichtte, vorm door in de toelichting op de vennootschappelijke jaarrekening van de moeder een geconsolideerde jaarrekening op te nemen. Deze jaarrekening stelt de groep centraal; van een groep is sprake als verbonden ondernemingen daadwerkelijk als economische eenheid opereren.

Nieuw was echter ook voor de Nederlandse praktijk dat als gevolg van de 7e EEG-Richtlijn in plaats van kapitaaldeelname zeggenschap het criterium voor het al dan niet onderkennen van moeder-dochterverhoudingen werd. Hierdoor zijn de begrippen dochtermaatschappij en groepsmaatschappij dicht bij elkaar komen te liggen. De zeggenschap kan worden gerealiseerd met gebruikmaking van het bezit van de meerderheid van de stemrechten, door het recht om de meerderheid van bestuur of toezichthoudend orgaan te benoemen of door een statutaire of contractuele bepaling op grond waarvan de overheersing verankerd wordt.

De Nederlandse wetgever heeft naar aanleiding van de 7e EEG-Richtlijn het begrip dochtermaatschappij aangepast zodat in plaats van meerderheidsdeelname in het kapitaal zeggenschap het criterium is geworden. De geschreven artikelen over de begrippen dochtermaatschappij, groepsmaatschappij en deelneming zijn vervolgens overgebracht naar titel 1 van BW 2. Daarmee wordt onder andere tot uitdrukking gebracht dat alle rechtspersonen, dus ook stichtingen en verenigingen, dochters of deelnemingen kunnen hebben en in een groep verbonden kunnen zijn.

Het fenomeen van in een groep verbonden organisaties komt ook onder non-profits voor. Hoewel

'economisch' voor een non-profit iets anders betekent als voor een onderneming, kan toch ook het begrip 'economische eenheid' worden gehanteerd. Het betreft bijvoorbeeld het gemeenschappelijk gebruik van vermogens en van andere produktiefactoren. Daarbij is vaak sprake van groepsverhoudingen in de zin van de 7e EEG-Richtlijn. Het feit dat deze Richtlijn ten grondslag heeft gelegen aan de herformulering van de begrippen dochtergroepmaatschappij en deelneming in titel 1 en van de bepalingen omtrent de geconsolideerde jaarrekening in titel 9 van BW 2 is dan ook een belangrijke constatering voor ons onderwerp. Door de wijzigingen kunnen de herziene begrippen en bepalingen worden gebruikt als referentiekader bij het ontwikkelen van groepsverslaggeving bij non-profit organisaties.

Groepsbindingsmogelijkheden volgens het Nederlands stichtings- en verenigingsrecht

In de praktijk zien we dat zich met betrekking tot de groepsbinding bij non-profits een groot aantal mogelijkheden voordoen.

Een stichting of een vereniging kan een dochter-BV oprichten waarin de moeder dan door het bezit der aandelen zeggenschap heeft. Hoe simpel en doelmatig deze mogelijkheid tot groepsbinding ook lijkt, in de praktijk zien we toch ook vaak het verschijnsel dat stichtingen en verenigingen hun dochters in dezelfde rechtsvorm als de moeder inkleden. Dit wordt veelal ook gedaan omdat daarmee de vennootschapsbelastingplicht wordt voorkomen. Een moeder-dochterverhouding dient statutair of reglementair dan wel via een overeenkomst te worden verankerd. Voorts is er vanzelfsprekend de meer feitelijke, informele overheersing welke gestalte krijgt door personele unies (bestuurs- of directieniveau). Tot slot komt het voor dat de moeder financieel deelneemt in het kapitaal van de dochter waarbij hieraan de verplichting is gekoppeld om de jaarstukken te laten goedkeuren door de moeder.

De stichtingsvorm leent zich wat gemakkelijker voor beheersingsconstructies dan de verenigingsvorm. Wel geldt de restrictie dat vanwege het uitkeringsverbod (een stichting mag geen uitkeringen doen aan organen of oprichters) in

bepaalde gevallen moeder-dochterconstructies niet opportuun zijn.

Nederlandse literatuur en voorschriften

Het begrip verslaggevingseenheid is in de Nederlandse literatuur over de verslaggeving van non-profit organisaties tot nu toe wat onderbelicht gebleven. Het belangwekkende rapport van het Limperg Instituut 'Periodieke berichtgeving door organisaties zonder winstoogmerk' (1986) dat de verslaggeving van non-profits in relatie tot de informatiebehoeften van de te onderkennen gebruikers bezag, snijdt deze materie helaas niet aan. De problematiek wordt evenmin behandeld in het leerboek van Aukes (1988), dat daarentegen wel veel aandacht wijdt aan 'fund accounting'.

Bieden de specifieke verslaggevingsvoorschriften wellicht aanknopingspunten voor het opstellen van een standaard voor groepsverslaggeving bij non-profits? Het antwoord op deze vraag moet ontkennend luiden. De toezichthoudende organen c.q. subsidieverstrekkingen blijken geen behoefte te hebben aan een verdergaand inzicht dan de actieradius van hun toezicht c.q. de beoordeling van de subsidie-verantwoording vereisen. Kennelijk is het deze instanties, uitzonderingen daargelaten, niet om de groep te doen waarbinnen de vergunninghouder of de gesubsidieerde werkzaam is. Door het stellen van specifieke voorschriften wordt de verslaggeving aangepast aan de behoefte aan 'specific purpose information' van de subsidiegever c.q. toezichthouder. Het inzichtvereiste waaraan de verslaggeving dient te voldoen, wordt beperkt tot het inzicht dat dergelijke specifieke gebruikers verlangen.

Hierdoor wordt niet voorzien in de bredere informatiebehoeften van de algemene gebruiker die geïnteresseerd is in de algehele doelmatigheid van het gevoerde beheer.

Voorbeelden zijn er te over. In een van de eerste specifieke verslaggevingsvoorschriften voor non-profits, het Besluit Jaarrekening Ziekenhuisvoorzieningen, wordt expliciet gevraagd om gesplitste verslaggeving van ziekenhuis- en andere voorzieningen die de rechtspersoon erop na houdt. De

grens van de verslaggeving wordt nadrukkelijk bij de rechtspersoon gelegd. 'Aanleunende' rechtspersonen blijven aldus buiten beeld. Het is bekend dat deze in de praktijk van het ziekenhuiswezen vaak voorkomen, bijvoorbeeld om vermogens te reserveren teneinde te voorzien in zaken waarvoor het verpleegtariaf geen dekking biedt. In de verslaggeving van ziekenhuizen zien we daar weinig van terug. Niet anders is het gesteld met andere specifieke voorschriften betreffende bejaardenoorden, woningcorporaties, ziekenfondsen en (al zijn dat voor het merendeel geen non-profits) verzekeraars die onder het WTV-regime vallen.

3.2 Buitenland

Buitenlandse literatuur

Ten behoeve van dit onderwerp is nagegaan wat aan literatuur is verschenen in de Angelsaksische landen. Hierbij is gebleken dat in het buitenland echter wel enige studie is verricht, al is ook hier de belangstelling voor dit onderwerp nog niet enorm geweest. Aanzetten zijn echter gegeven. In opdracht van de Financial Accounting Standards Board schreef Holder (1986) een studie, waarin hij het 'legal entity concept' onderscheidde van het 'control concept'.

Uit een onderzoek naar gebruikerswensen kwam naar voren, aldus Holder, dat de overgrote meerderheid van de gebruikers meer waarde hecht aan groepsverslaggeving dan aan enkelvoudige verslaggeving per afzonderlijke juridische entiteit. Een rapport van het Canadian Institute of Chartered Accountants, 'Financial Reporting for Non-profit Organizations' (1980), ging uitvoerig in op de voorwaarden waaronder 'combined' dan wel 'consolidated financial statements' wenselijk worden geacht. Het onderscheid gecombineerde versus geconsolideerde verslaggeving zit hem daarbij niet zozeer in het al of niet splitsen van cijferopstellingen, maar in de mate waarin nog onderlinge rechtsbetrekkingen worden getoond. Bij de geconsolideerde verslaggeving verdwijnt het zicht op de afzonderlijke rechtspersoon geheel. Bij gecombineerde verslaggeving daarentegen worden onderlinge transacties in goede-

ren en diensten geëlimineerd, maar blijven onderlinge vorderingen en schulden zichtbaar.

Wanneer en in welke situatie is gecombineerde dan wel geconsolideerde verslaggeving van toepassing?

Gecombineerde verslaggeving

Het rapport van het CICA kwam tot de volgende aanbevelingen. Gecombineerde verslaggeving moet verplicht worden gesteld voor organisaties die via een gemeenschappelijke leiding of op een andere manier aan elkaar zijn verbonden of waarbij van een de facto beheersing van de ene door de andere rechtspersoon sprake is.

Het rapport stelt verder dat in gevallen waarin geen gecombineerde verslaggeving wordt toegepast, terwijl er toch sprake is van verbonden organisaties, moet worden uiteengezet waarom combinatie achterwege is gebleven. De afzonderlijke jaarstukken moeten in zo'n geval voldoende openheid van zaken verschaffen over de onderlinge betrekkingen. Het doel van gecombineerde verslaggeving is primair het verschaffen van voldoende informatie aan de gebruikers over alle werkzaamheden en de algehele positie van de verbonden organisaties alsmede het tonen van de in totaliteit aan de organisaties ter beschikking staande middelen.

Gecombineerde verslaggeving negeert grotendeels de formele juridische status en geeft zicht op de economische realiteit van de in een groep verbonden organisaties die met een gemeenschappelijke doelstelling te werk gaan.

Criteria

Wat zijn nu de criteria voor het vaststellen van een relatie tussen non-profits? Het CICA-rapport noemt de volgende omstandigheden die elk op zich een indicatie van onderlinge verbondenheid kunnen zijn:

- gemeenschappelijke lidmaatschapsrechten;
- gemeenschappelijke directie;
- gemeenschappelijke programma's en doelstellingen;
- gezamenlijke geldinzamelingen of fondsenwerving;
- het gebruik van dezelfde naam;

- gebruik (in aanzienlijke mate) van elkaars beschikbare middelen.

Het rapport stipt overigens aan dat de situatie van feitelijke beheersing verder onderzoek behoeft, met name wat betreft de bewijsbaarheid van een dergelijke verhouding.

Geconsolideerde verslaggeving

Volgens het CICA studierapport dient er sprake te zijn van een moeder-dochterverhouding ('parent-subsidiary-relations'), hetgeen erop neerkomt dat de moeder de meerderheid van de stemrechten bij de dochter bezit. Het criterium voor consolidatie is aldus niet anders als bij de profit organisaties, waarbij het immers ook gaat om het bezitten van de meerderheid van de stemgerechtigde aandelen.

Belangrijk is verder dat indien consolidatie om de genoemde redenen terecht achterwege wordt gelaten, niet geconcludeerd wordt dat dan maar volstaan kan worden met de enkelvoudige jaarstukken. Er zijn veel gevallen denkbaar waarin gecombineerde verslaggeving een meer geëigende tussenoplossing biedt.

4 Ontwikkelen van groepsverslaggeving door non-profits

Een belangrijke rol voor accountants

Het lijkt enigszins voorbarig te pleiten voor groepsverslaggeving voor stichtingen en verenigingen terwijl de verslaggevingsplicht van deze rechtspersonen tot nu toe nog steeds beperkt is gebleven tot het hoog nodige.

Dat laatste mag zo zijn, maar neemt niet weg dat de gedachtvorming reeds nu alle aandacht verdient. Of het in de nabije toekomst nog tot de invoering van een algehele verslaggevingsplicht – dus ook voor non-profits – komt, dient betwijfeld te worden. Daarop kan dan ook niet worden gewacht.

Zolang er nog geen 'Algemene Raamwet' is voor de verslaggeving ligt bij opstellers, controleurs en gebruikers van jaarstukken het initiatief om het nodige aan verbeteringen te realiseren. Het is een goede zaak hierbij ook de groepsverslaggeving te betrekken. Dit gebeurt nu nog hoogst incidenteel.

Ook de controleurs van jaarstukken, de register-accountants, komt daarbij een belangrijke rol toe bij het adviseren van het verantwoordelijke management en/of bestuur met betrekking tot de opzet van de verslaglegging. Van hen mag worden verwacht dat zij zich mede richten naar het belang van het 'maatschappelijk verkeer'.

Zij richten zich thans bij gebrek aan een algemene basisnorm op titel 9 van BW 2 wanneer zij de verslaggeving van non-profits beoordelen.

Consequent gebeurt dit echter niet want de mogelijkheid dat groepsverslaggeving ook bij non-profits tegemoet komt aan het inzichtvereiste wordt buiten beschouwing gelaten. Door de houding van subsidiërende en toezichhoudende instanties, welke het primaat leggen bij de enkelvoudige jaarstukken, wordt dit nog versterkt.

Informatieplicht aan ondernemingsraad

Een aanknopingspunt voor het ontwikkelen van groepsverslaggeving door non-profits wordt onder meer gevormd door de wettelijke eisen die aan de informatie ten behoeve van de ondernemingsraad worden gesteld. Het wat minder bekende Besluit Verstrekking Financiële Informatie aan Ondernemingsraden uit 1985 biedt een dergelijk aanknopingspunt. Dit besluit is expliciet mede gericht op ondernemers die hun onderneming drijven in een andere rechtsvorm dan NV, BV, coöperatie of onderlinge waarborgmaatschappij. Ook over de groepsverslaggeving wordt hierin (artikel 7, eerste volzin) het een en ander bepaald:

'Indien de ondernemer deel uitmaakt van in een groep verbonden ondernemers, verstrekt hij ter bespreking aan de ondernemingsraad tevens schriftelijke gegevens waaruit de ondernemingsraad zich een verantwoord oordeel kan vormen omtrent het gemeenschappelijk vermogen en het gezamenlijke resultaat van de ondernemingen van die groep ondernemers.'

Deze tekst kan accountants een motivering geven om de wenselijkheid van groepsverslaggeving in de jaarstukken op zijn minst als alternatief aan de leiding van de non-profit organisatie te

presenteren. Het zal veelal immers zo zijn dat de ondernemingsraad in het bezit wordt gesteld van de eigenlijke jaarstukken. Het lijkt niet aannemelijk dat de leiding ten behoeve van dat doel afzonderlijke gegevens opstelt en verstrekt.

5 Conclusies en aanbevelingen

In geval van groepsvorming, welke ook bij non-profits frequent voorkomt, bestaat er behoefte aan inzicht in de resultaten en de financiële positie van de in een groep verbonden organisaties. Daarbij is het voor een groot aantal gebruikers van de informatie van secundair belang dat de groep uit verscheidene – formeel losstaande – rechtspersonen bestaat. Verslaggeving inzake de enkelvoudige rechtspersoon biedt aan deze gebruikers onvoldoende inzicht. Groepsverslaggeving kan aan de informatiebehoeften tegemoet komen.

Gezien de afwachtende opstelling van de wetgever komt aan de betrokkenen bij de jaarverslaggeving een belangrijke taak toe als het aankomt op verdere verbetering van de verslaggeving van non-profits. Dit betreft zowel de algemene problematiek als de wenselijkheid van groepsverslaggeving. De verslaggevingspraktijk zal hiermee dienen te experimenteren. De inbreng van de controleur van de jaarrekening is hierbij onmisbaar. Deze kan hierbij terugvallen op de bepalingen inzake de (geconsolideerde) jaarrekening in titel 9 van BW 2. Daarnaast dienen criteria te worden ontwikkeld, welke kunnen worden gebruikt om de mate van groepsverbondenheid tussen non-profit organisaties te bepalen. Overigens is groepsverslaggeving reeds verplicht in het kader van informatieverschaffing aan de ondernemingsraad.

Het lijkt een goede gedachte om – al dan niet via wettelijke regelingen – een orgaan, vergelijkbaar met de Raad voor de Jaarverslaggeving in het leven te roepen. Dit orgaan zou een coördinerende rol kunnen spelen met betrekking tot de verslaggeving van non-profit organisaties en daarbij onder ander criteria voor groepsverslaggeving kunnen ontwikkelen.

Tevens zou door een dergelijk orgaan kunnen worden getracht de informatiebehoeften van de

algemene gebruikers en van de subsidieverstrek-
kers en toezichhoudende instanties met elkaar in
overeenstemming te brengen. De subsidiever-
strekkeners en toezichhouders vertegenwoordigen
een specifiek belang. Het verdient aanbeveling te
onderzoeken in hoeverre hun belang is te integre-
ren in het grotere geheel van een voor de alge-
mene gebruiker verantwoorde wijze van ver-
slaggeving.

Literatuur

- Aukes, J., *Externe verslaggeving door organisaties zonder winstoogmerk*, Groningen 1988.
- Beckman, H., Ontwikkelingen in financiële verslaggeving en financiële informatieverstrekking aan ondernemingsraden, in: *Maatschappelijke berichtgeving: een bundel opstellen aangeboden aan Prof. Drs. J. W. Schoonderbeek*, onder red. van J. Klaassen, L. Traas en L. C. van Zutphen, Deventer 1986, pp. 163-182.
- Besluit van 7 maart 1985, houdende vaststelling van een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in artikel 31a, vijfde lid, van de Wet op de ondernemingsraden (Besluit verstrekking financiële informatie aan ondernemingsraden 1985), in: *Staatsblad* 1985 nr. 151.
- Brasz, H. A. en B. Wessels, Stichting en jaarrekening, in: *Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen*, 1986 nr. 12, pp. 289-295.
- Bijzondere bepalingen voor de geconsolideerde jaarrekening. Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp, in: *Tweede Kamerstukken* 1986-1987, 19813, nr. 3.
- Financial Reporting for Non-profit Organizations. A research study*, Canadian Institute of Chartered Accountants (CICA), Toronto 1980.
- Herten, J. H. S. van, Statutaire voorzieningen bij concernvorming binnen het stichtingsrecht, in: *Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen*, 1983 nr. 3, pp. 59-60.
- Holder, W. W., *The not-for-profit organization reporting entity. An exploratory study of current practice*, New Milford, Connecticut 1986.
- Kluiver, H. J. de, Steunstichting, fondsenwerving en overheid, in: *Stichting en Vereniging*, 1988 nr. 6, pp. 176-183.
- Wessels, B., Profiel van stichtingen en verenigingen in Nederland, in: *Stichting en Vereniging*, 1988 nr. 5, pp. 137-143.
- Zevende Richtlijn van de Raad van Europese Gemeenschappen betreffende de geconsolideerde jaarrekening, in: *Publicatieblad, EG* 1983 L 193.